

ALOHIDA YORDAMGA MUHTOJ SHAXSLARNI INKLYUZIV TA'LIM KONSEPSIYASINING MOHIYATI VA ASOSIY QOIDALARI

Suyunova Durdona va Hasanova Gulsevar

Shahrisabz davlat pedagogika instituti Pedagogika fakulteti

Biologiya yo'nalishi 2-bosqich talabalari

Annotatsiya: Ushbu maqolada siz Alohida yordamga muhtoj shaxslarni inklyuziv ta'lim konsepsiyasining mohiyati va asosiy qoidalariga doir bir qancha eng dolzarb bo'lgan ma'lumotlarga ega bo'lasiz. Nafaqat bundan talabalar qolaversa professor-o'qituvchilar ham foydalanishlari mumkin. Hozirgi kunda bu mavzu jamiyatimizda eng dolzarb bo'lgan mavzulardan biriga aylanib bormoqda

Kalit so'zlar: Inklyuziv, konsepsiya, modellashtirish. Individuallashtirish tamoyillari, ma'naviy axloqiy tarbiya, iqtisodiy tarbiya, ekologik tarbiya, turli kasblar, jismonan nosog'lom, prezident qarorlari, umumiy o'rta ta'lim muassasalari

Аннотация: В этой статье вы получите самую актуальную информацию о сути и основных правилах концепции инклюзивного образования для людей с особыми потребностями. Пользоваться им могут не только студенты, но и преподаватели. В настоящее время эта тема становится одной из самых актуальных в нашем обществе

Ключевые слова: инклюзивность, концепция, моделирование. Принципы индивидуализации, духовно-нравственное воспитание, экономическое воспитание, экологическое воспитание, различные профессии, физически нездоровые, решения президента, средние общеобразовательные учреждения

Abstract: In this article, you will find some of the most relevant information on the essence and basic principles of the concept of inclusive education for people with special needs. Not only students, but also professors and teachers can use it. Currently, this topic is becoming one of the most relevant in our society

Keywords: Inclusive, concept, modeling. Principles of individualization, spiritual and moral education, economic education, ecological education, various professions, physically disabled, presidential decrees, general secondary educational institutions

Alohida yordamga muhtoj shaxslarni inklyuziv ta'lim konsepsiyasi, ta'lim jarayonida barcha shaxslarning teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'minlashni maqsad qilgan yondashuvdir. Bu konsepsiya, o'qitish va ta'limda individual ehtiyojlarni inobatga olib, barcha o'quvchilarga, jumladan, nogironligi bo'lgan yoki boshqa maxsus ehtiyojlarga ega bo'lgan bolalarga, mos ta'lim sharoitlarini yaratishni ta'minlaydi. Inklyuziv ta'limni amalga oshirishda asosiy e'tibor, har bir o'quvchining imkoniyatlari va ehtiyojlariga moslashtirilgan ta'lim tizimini tashkil etishga qaratilgan.

Inklyuziv ta'lim konsepsiyasining mohiyati:

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

1. **Tenglik va adolat:** Inklyuziv ta'lim har bir o'quvchiga teng imkoniyatlar yaratishni ta'minlaydi. Bu, nafaqat nogironligi bor bolalar uchun, balki boshqa o'quvchilarning ham ehtiyojlarini inobatga olib, umumta'lim muassasalarida birga o'qish imkoniyatini yaratadi.

2. **Moslashtirish va individualizatsiya:** Har bir shaxsning o'ziga xos ehtiyojlarini inobatga olgan holda o'qitish jarayonini moslashtirish. Bu, o'quvchilarning individual xususiyatlariga mos ta'lim metodlari, o'quv rejalarini ishlab chiqish va o'qitishning turli usullaridan foydalanishni anglatadi.

3. **O'qitishning har xil shakllari:** Alohida yordamga muhtoj shaxslar uchun ta'limning an'anaviy shakllaridan tashqari, o'quvchilarga moslashgan yangi shakllar, masalan, vizual, eshita olish, jismoniy faoliyatni o'z ichiga olgan usullarni qo'llash.

4. **Barcha uchun o'quv muhiti yaratish:** Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillaridan biri, barcha o'quvchilar uchun bir xil muhit yaratishdir. Bu muhitda har bir o'quvchi o'zining qobiliyatlari va ehtiyojlariga qarab qo'llab-quvvatlanadi.

Inklyuziv ta'limning asosiy qoidalari:

1. **Teng huquqlilik:** Har bir o'quvchi, uning jismoniy yoki ruhiy holatiga qarab, o'z ta'lim jarayonida teng huquqlarga ega bo'lishi kerak.

2. **Moslashtirilgan ta'lim rejasi:** Har bir o'quvchining ehtiyojlariga qarab, ta'lim dasturlari va o'quv rejaları individual tarzda ishlab chiqiladi. Bu ta'lim jarayonida o'quvchilarga individual yordam berish va o'quvchilarning imkoniyatlarini kengaytirishga imkon yaratadi.

3. **O'qituvchilarning tayyorgarligi:** Inklyuziv ta'limda o'qituvchilarning o'z kasbiy malakasini oshirish, maxsus ehtiyojlarga ega o'quvchilar bilan ishlash bo'yicha treninglar va seminarlar o'tkazish juda muhimdir.

4. **Xizmatlar va resurslar:** O'quvchilarga moslashgan materiallar, texnologiyalar, yordamchi o'qituvchilar va psixologlar kabi qo'shimcha resurslar taqdim etilishi zarur.

5. **Barcha o'quvchilar uchun faol ishtirok:** Alohida yordamga muhtoj shaxslar faqat o'qituvchilardan emas, balki sinfdoshlaridan ham yordam olishlari va o'quv jarayonida faol ishtirok etishlari kerak.

Inklyuziv ta'limni amalga oshirishda duch kelinadigan muammolar:

- Ta'lim muassasalarida infrastruktura va materiallarga moslashish zarurati.
- O'qituvchilarning maxsus ehtiyojlarga ega bolalar bilan ishlashga tayyor emasligi.
- Ijtimoiy stereotiplar va ta'lim muassasalaridagi resurslarning etishmasligi.

Inklyuziv ta'lim – bu jamiyatning barcha a'zolari uchun ta'lim olish imkoniyatlarini ta'minlashga qaratilgan tizim. Bu ta'limning asosiy maqsadi har bir talabaning ehtiyojlari, qobiliyatlari va imkoniyatlariga mos ravishda o'qish imkoniyatlarini yaratishdir. Inklyuziv ta'lim tizimi nafaqat nogironligi yoki maxsus ehtiyojlari bo'lgan talabalar uchun, balki ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan turli xil guruhlariga mansub bo'lgan barcha talabalarga ham moslashtirilgan.

Mana, inklyuziv ta'lim haqida qo'shimcha ma'lumotlar:

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

1. Inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillari:

- **Tenglik va adolat:** Har bir bola o'z ehtiyojlariga qarab teng ta'lim olish huquqiga ega. Inklyuziv ta'limda farqlarga qarab ajratish yo'l qo'yilmaydi, barcha talabalar birgalikda o'qiydi.
- **Qarorlar qabul qilishda qatnashish:** Ta'lim jarayonida o'qituvchilar, talabalar va ularning oilalari birgalikda qarorlar qabul qilishi kerak.
- **Moslashuvchanlik:** Inklyuziv ta'limda o'qitish metodlari talabalarning ehtiyojlariga moslashtiriladi, ya'ni har bir talaba uchun eng samarali o'qitish usuli tanlanadi.

2. Inklyuziv ta'limda qo'llaniladigan metodlar:

- **Differensial o'qitish:** Bu metod talabalarning individual ehtiyojlariga mos o'qitish usullarini qo'llashni anglatadi. O'qituvchilar har bir talabaning bilim olish usulini va tezligini hisobga olib, o'qitish jarayonini boshqaradilar.
- **Jamoaviy o'qitish:** Talabalar guruhlarda ishlash orqali bir-biridan o'rganishadi, bu esa ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Bunda o'qituvchilarning turli ehtiyojlari va qobiliyatlari bir-birini to'ldirishi mumkin.
- **Tahlil va diagnostika:** Talabalar o'z ehtiyojlariga mos o'qitish metodlari uchun doimiy tahlil va diagnostikadan o'tkaziladi. Bu o'qituvchilarga talabaning o'zgaruvchan ehtiyojlariga tezda moslashish imkonini beradi.
- **Assistiv texnologiyalar:** Nogironligi bo'lgan talabalar uchun maxsus qurilmalar va dasturlar (masalan, ekran o'qish dasturlari, raqamli o'quv materiallari) taqdim etiladi.

3. Inklyuziv ta'limning foydalari:

- **Ijtimoiy integratsiya:** Barcha talabalar, shu jumladan nogironligi bo'lganlar ham jamiyatning bir qismi sifatida o'zlarini his qilishadi va boshqa talabalar bilan ijtimoiy munosabatlar o'rnatishadi.
- **Shaxsiy rivojlanish:** Har bir talaba o'z imkoniyatlari va ehtiyojlariga qarab rivojlanadi. Inklyuziv ta'lim tizimi har bir bolaning maxsus qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.
- **Empatiya va hurmat:** Talabalar bir-birlarini o'rganish va farqlarga hurmat bilan yondashish orqali empatiya tuyg'usini rivojlantiradilar. Bu esa jamiyatda to'g'ri munosabatlarni shakllantiradi.
- **Qobiliyatlar va ko'nikmalarni rivojlantirish:** Turli ehtiyojlarga ega bo'lgan talabalar bir-biridan ko'plab yangi qobiliyatlarni o'rganishadi. Masalan, nogironligi bo'lgan talaba o'quv jarayoniga yordam berish orqali o'zining boshqa ko'nikmalarini rivojlantirishi mumkin.

4. Inklyuziv ta'limda o'qituvchilarning roli:

- **Birinchi yordamchi:** O'qituvchilar inklyuziv ta'limda eng muhim rolni o'ynaydi. Ular o'z bilimlarini har bir talabaning ehtiyojlariga moslashtirishlari kerak. Bu o'qituvchilarning kasbiy malakasini oshirishni talab qiladi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

- **Maxsus o'qituvchilar va yordamchilar:** O'qituvchilarni qo'llab-quvvatlovchi maxsus yordamchilar ham bo'lishi mumkin, ular talabalarga o'zining ehtiyojlariga mos yordamni ko'rsatadilar.

5. Inklyuziv ta'limga davlat yondashuvi:

- **Normativ huquqiy bazalar:** Inklyuziv ta'limning rivojlanishiga davlat tomonidan qo'llab-quvvatlovchi qonunlar va me'yoriy hujjatlar asos yaratadi. Ko'pgina mamlakatlarda nogironlar va maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim olish imkoniyatlari berilishi uchun qoidalar ishlab chiqilgan.

- **Moliyaviy resurslar:** Inklyuziv ta'limni amalga oshirish uchun qo'shimcha moliyaviy resurslar talab qilinadi, chunki maxsus texnologiyalar, ta'lim materiallari va o'qituvchilarni tayyorlash xarajatlari bor.

6. Dunyodagi inklyuziv ta'limning rivojlanishi:

- **YUNESKO tomonidan qo'llab-quvvatlanadi:** YUNESKO inklyuziv ta'limni rivojlantirish uchun global dasturlarni amalga oshirmoqda. Bu o'z ichiga o'qituvchilarni tayyorlash, qo'llab-quvvatlash tizimlarini yaratish va barqaror rivojlanishni ta'minlashni o'z ichiga oladi.

- **Global namunalar:** Dunyo bo'ylab inklyuziv ta'limni amalga oshirishning muvaffaqiyatli namunalarini ko'rish mumkin, masalan, Skandinaviyaning ko'plab mamlakatlari, Kanada va AQShda inklyuziv ta'lim tizimi juda rivojlangan.

7. Muammolar va chaqiriqlar:

- **Resurslar yetishmasligi:** Ko'plab mamlakatlarda inklyuziv ta'limni to'liq amalga oshirish uchun zarur resurslar (moliyaviy, kadrlar, materiallar) yetarli emas.

- **Tayyorlik darajasi:** O'qituvchilar va ta'lim muassasalari maxsus ehtiyojlarga ega talabalar bilan ishlashga tayyor bo'lmasligi mumkin.

- **Ijtimoiy stereotiplar:** Ba'zi hollarda jamiyatda nogironligi bo'lgan yoki maxsus ehtiyojlari bo'lgan bolalarga nisbatan ijtimoiy stereotiplar mavjud bo'lishi mumkin, bu esa inklyuziv ta'limning samarali bo'lishiga to'sqinlik qiladi

- 2020/2021 o'quv yilidan boshlab:

- • ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarida majburiy umumiy o'rta ta'limni 11 yillik (intellektual rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun (yordamchi) maktablar, maktab-internatlarda 9 yillik) muddatda amalga oshiriladi;
- ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining 10-11-sinf (intellektual rivojlanishida nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun (yordamchi) maktablar, maktab-internatlarda 8-9-sinf) o'quvchilarini kasb-hunarga o'rgatish maqsadida ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining qisqartirilayotgan o'quv soatlari doirasida kasb o'qitish kurslari tashkil etiladi.

- Kasbga o'qitish kurslarini tashkil etishda metodik yordam ko'rsatish, o'quv jarayonini samarali olib borish va malakali professor-o'qituvchilarni jalb etish uchun professional ta'lim muassasalari hamda "Ishga marhamat" monomarkazlari ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalariga birlashtiriladi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

• 2021/2022 o'quv yilidan boshlab boshlang'ich tayanch korreksion sinflarda alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga ta'lim berish moslashtirilgan (adaptiv) o'quv dasturlari asosida amalga oshiriladi. Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalarga individual ta'lim dasturlarini o'zlashtirishda maxsus pedagoglar va tyutorlar (yordamchi pedagog xodimlar) yaqindan ko'maklashadi. Tyutor sifatida tegishli malakaga ega volontyorlar va oliy ta'lim muassasalarining pedagogika yo'nalishidagi yuqori kurs talabalari pedagogik amaliyot davrida ixtiyoriylik asosida jalb qilinadi. Nogironligi bo'lgan shaxslarning ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda professional ta'lim muassasalari uchun umumiy davlat granti asosida qabul ko'rsatkichlarining 2 foizgacha bo'lgan qismi ushbu shaxslarga ajratiladi.

• 2021 yil 1 yanvardan boshlab:

• a) ixtisoslashtirilgan ta'lim muassasalarining rahbar xodimlariga mehnatning alohida sharoitlari uchun har oyda to'lanadigan ustama haqi bazaviy tarif stavkasining 100 foizi miqdorida to'lanadi;

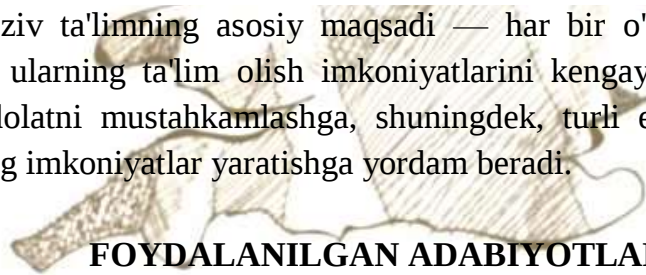
• b) quyidagilarning:

• • "Mehribonlik" uylari respublika sog'lomlashtirish oromgohi rahbarining bazaviy tarif stavkasi miqdori "Mehribonlik" uylarining tegishli rahbar xodimi bazaviy tarif stavkasining 90 foiziga tenglashtiriladi;

• "Mehribonlik" uylari va bolalar shaharchalari psixologlarining bazaviy tarif stavkasi miqdori umumta'lim maktablari psixologlari bazaviy tarif stavkasiga tenglashtiriladi;

• "Mehribonlik" uylari va bolalar shaharchalari to'garak va musiqa rahbarlari, mehnat va trener yo'riqchisining bazaviy tarif stavkasi miqdori "Barkamol avlod" bolalar maktablarining to'garak rahbarlari bazaviy tarif stavkalariga tenglashtiriladi.

Xulosa: Inklyuziv ta'limning asosiy maqsadi — har bir o'quvchining ehtiyojlarini inobatga olish va ularning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishdir. Bu, jamiyatda hamdo'stlik va adolatni mustahkamlashga, shuningdek, turli ehtiyojlarga ega bo'lgan shaxslar uchun teng imkoniyatlar yaratishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

Mana, inklyuziv ta'lim va alohida yordamga muhtoj shaxslar haqida qo'llanilgan ba'zi muhim adabiyotlar:

1. **UNESCO (2005)** – *"Education for All: The Quality Imperative"*. Ushbu hisobotda inklyuziv ta'limning global ahamiyati va o'qitish tizimlarida qanday amalga oshirilishi lozimligi haqida so'z boradi.

2. **Ainscow, M., & Booth, T. (2002)** – *"The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools"*. Ushbu asar ta'lim muassasalarida inkluzivlikni rivojlantirish uchun ko'rsatmalar va resurslar taqdim etadi.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC
SOLUTIONS

3. **Dyson, A., & Millward, A. (2000)** – *"Schools and Special Needs: Issues of Innovation and Inclusion"*. Inklyuziv ta'limning rivojlanishi va uning maxsus ehtiyojlari bo'lgan talabalar uchun ahamiyati haqida tahlil.
4. **Smith, A., & Thomas, G. (2007)** – *"Inclusion and Diversity in Education"*. Ushbu asar inklyuziv ta'limning ijtimoiy va pedagogik jihatlarini o'rganadi.
5. **Hodkinson, A., & Vickerman, P. (2009)** – *"Inclusive Education: A Critical Perspective"*. Inklyuziv ta'limni tahlil qilgan va uni amalga oshirishda duch kelinadigan qiyinchiliklarni ko'rsatgan asar.
6. **Sullivan, A. (2013)** – *"Special Educational Needs and Inclusive Education"*. Maxsus ehtiyojlarga ega bolalar uchun ta'lim tizimining inklyuziv aspektlari va ularga yordam berish strategiyalari haqida.

Internet Resurslari:

- [UNESCO - Inclusive Education](#)
- [The Inclusion Trust](#)
- Special Education and Inclusive Practices - Edutopia

